

## DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDAGI IJTIMOIIY LOYIHALARDA XALQARO GRANTLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Norova Lola Ibrokhimovna

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: lolanorova914@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20920963>

Bugungi sharoitda ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish masalasi davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholining sifatli ta'lim, tibbiyot, ichimlik suvi, ijtimoiy uy-joy, rehabilitatsiya, bandlik va ijtimoiy himoya xizmatlariga bo'lgan ehtiyoji ortib borar ekan, davlat budjeti imkoniyatlari har doim ham barcha talablarni to'liq qoplashga yetmaydi. Shu sababli davlat-xususiy sheriklik modeli ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda qo'shimcha moliyaviy, boshqaruv va texnologik resurslarni jalb qilish vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda. So'nggi ilmiy izlanishlarda DXSh modeli nafaqat infratuzilma qurilishi, balki aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va uzoq muddatli natijadorlikni ta'minlash omili sifatida baholanadi (Budnyk va boshq., 2024; Zatonatska va boshq., 2023).

Xalqaro grantlar esa ushbu modelning ijtimoiy yo'nalishini kuchaytiruvchi muhim manba hisoblanadi. Grant mablag'lari, odatda, qaytarib berilmaydigan yoki imtiyozli shartlarda ajratiladigan resurs bo'lgani sababli loyiha qiymatini pasaytiradi, xususiy investor uchun riskni kamaytiradi va davlat uchun budget yukini yengillashtiradi. Ayniqsa, kambag'allikni qisqartirish, inklyuziv ta'lim, tibbiy xizmatlarni modernizatsiya qilish, ayollar va yoshlar bandligini qo'llab-quvvatlash, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun infratuzilma yaratish kabi loyihalarda grant-DXSh yondashuvi yuqori ijtimoiy samara berishi mumkin. Zatonatska, Anisimova va Pedchenko (2023) ijtimoiy uy-joy loyihalarida xalqaro donorlarni moliyaviy sherik sifatida jalb qilish budget resurslari yetishmovchiligini qoplashga yordam berishini ta'kidlaydi.

Grant-DXSh modelining asosiy mohiyati shundan iboratki, loyiha uchta resurs manbaini birlashtiradi: davlat tomonidan beriladigan huquqiy, institutsional va kafolatli qo'llab-quvvatlash; xususiy sektor tomonidan kiritiladigan kapital, boshqaruv tajribasi va operatsion samaradorlik; xalqaro donorlar tomonidan ajratiladigan grant, texnik yordam yoki maslahat ko'magi. Bunday integratsiya ijtimoiy loyihalarning moliyaviy barqarorligini oshiradi, chunki loyiha faqat bitta manbaga qaram bo'lib qolmaydi. Shu bilan birga, har bir sherikning vazifasi aniq belgilanmasa, loyiha boshqaruvi murakkablashadi, qaror qabul qilish sekinlashadi va monitoring jarayonida nomuvofiqliklar yuzaga keladi.

Ilmiy adabiyotlarda DXShning muhim ustunligi sifatida davlat va xususiy sektor resurslarini samarali taqsimlash ko'rsatiladi. Yakubova va hammualliflar (2021) O'zbekiston infratuzilmasini moliyalashtirishda DXSh iqtisodiy o'sish va xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qilishi mumkinligini qayd etadi. Dima va hammualliflar (2021) esa DXSh investitsiya loyihalarida qo'shimcha moliyaviy manbalarni jalb qilish imkonini berishini, biroq risklar noto'g'ri taqsimlansa, samaradorlik pasayishini ta'kidlaydi. Demak, xalqaro grantlardan foydalanish samaradorligini oshirishda asosiy masala faqat mablag' jalb qilish emas, balki grant, xususiy investitsiya va davlat majburiyatlari o'rtasida muvozanat yaratishdir.

Grant mablag'lari ijtimoiy loyihalarda bir necha vazifani bajaradi. Birinchidan, ular loyiha boshlang'ich xarajatlarini kamaytiradi. Masalan, texnik-iqtisodiy asoslama tayyorlash, loyiha hujjatlarini ishlab chiqish, aholining ehtiyojlarini o'rganish, ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash kabi bosqichlar grant hisobidan moliyalashtirilsa, xususiy investorning kirish xarajatlari pasayadi. Ikkinchidan, grantlar loyihaning ijtimoiy komponentini kuchaytiradi: kam ta'minlangan oilalar uchun xizmat narxini subsidiyalash, bepul xizmat paketlarini joriy etish yoki nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilgan infratuzilma yaratish mumkin bo'ladi. Uchinchidan, xalqaro donorlar odatda shaffoflik, hisobdorlik va natijaga asoslangan monitoring talablarini qo'yadi, bu esa loyiha boshqaruvi sifatini oshiradi.

Shu bilan birga, xalqaro grantlardan foydalanishning kamchiliklari ham mavjud. Eng avvalo, donor talablariga kuchli bog'liqlik paydo bo'lishi mumkin. Donor tashkilotlar o'zining ustuvor yo'nalishlari, hisobot shakllari, xarid qoidalari va ekologik-ijtimoiy standartlariga ega bo'ladi. Bu talablar milliy tartib-taomillar bilan har doim ham to'liq mos kelmasligi mumkin. Ikkinchi kamchilik - grant mablag'larining vaqtinchalik xususiyatidir. Grant tugagandan keyin xizmatni davom ettirish uchun barqaror daromad modeli bo'lmasa, loyiha natijalari qisqa muddatli bo'lib qoladi. Uchinchikamchilik - boshqaruv murakkabligidir: davlat, xususiy sherik va donor o'rtasida ma'lumot almashish, qarorlarni kelishish va natijalarni baholash ko'p vaqt talab etadi.

Grant-DXSh modelida samaradorlikni oshirish uchun, avvalo, loyiha maqsadlari aniq ijtimoiy indikatorlar bilan bog'lanishi kerak. Masalan, tibbiy xizmat loyihasida faqat bino qurilishi emas, balki xizmatdan foydalanuvchilar soni, kutish vaqti, kam ta'minlangan aholining qamrovi, xizmat sifati va bemorlar qoniqishi kabi ko'rsatkichlar belgilanishi zarur. Ta'lim loyihasida esa o'quvchilar qamrovi, ta'lim sifati, raqamli resurslardan foydalanish, inklyuzivlik va hududiy tenglik indikatorlari kiritilishi kerak. Bunday yondashuv xalqaro grantni oddiy moliyaviy manba emas, balki ijtimoiy natijaga yo'naltirilgan instrumentga aylantiradi.

Quyidagi jadval grant-DXSh modelida samaradorlikni oshirish uchun asosiy yo'nalishlar, ularning amaliy mazmuni va kutiladigan natijalarini umumlashtiradi.

### 1-jadval

#### Grant-DXSh modelida ijtimoiy loyihalar samaradorligini oshirish yo'nalishlari

| Yo'nalish                  | Amaliy mazmuni                                                    | Davlat vazifasi                        | Xususiy sherik vazifasi                        | Kutiladigan natija          |
|----------------------------|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|------------------------------------------------|-----------------------------|
| Loyiha tanlovi             | Grantni eng yuqori ijtimoiy ta'sirga ega loyihalarga yo'naltirish | Ustuvor hudud va guruhlarini belgilash | Texnik yechim va xizmat modelini taklif qilish | Mablag' maqsadli sarflanadi |
| Risklarni taqsimlash       | Moliyaviy, operatsion va valyuta risklarini oldindan belgilash    | Huquqiy kafolat va tartibga solish     | Operatsion samaradorlikni ta'minlash           | Investor ishonchi oshadi    |
| Natijaga asoslangan moliya | Grantni KPI bajarilishiga bog'lash                                | Ijtimoiy indikatorlarni tasdiqlash     | Natijalar bo'yicha hisobot berish              | Xizmat sifati oshadi        |

|                     |                                                          |                                                      |                                         |                                 |
|---------------------|----------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|-----------------------------------------|---------------------------------|
| Monitoring va audit | Raqamli hisobot, mustaqil audit va jamoatchilik nazorati | Ma'lumotlar ochiqqligini ta'minlash                  | Loyiha ma'lumotlarini muntazam kiritish | Shaffoflik kuchayadi            |
| Barqarorlik modeli  | Grant tugagandan keyingi moliyaviy manbalarni aniqlash   | Tarif, subsidiya yoki budjet majburiyatini belgilash | Xizmatni uzluksiz ko'rsatish            | Loyiha davomiyligi ta'minlanadi |

**Manba:** Muallif tomonidan xalqaro grantlar, DXSh va ijtimoiy infratuzilma bo'yicha zamonaviy ilmiy manbalar asosida tuzildi.

Jadvaldan ko'rinadiki, grant-DXSh modelida samaradorlik bir vaqtning o'zida loyiha tanlovi, risklarni taqsimlash, monitoring, moliyaviy barqarorlik va natijaga asoslangan boshqaruvga bog'liq. Agar grant faqat qurilish xarajatlarini qoplash uchun ishlatilsa, uning ijtimoiy ta'siri cheklangan bo'lishi mumkin. Aksincha, grant loyiha sifatini oshirish, zaif qatlamlar uchun xizmatdan foydalanish imkoniyatini kengaytirish va mustaqil monitoringni moliyalashtirishga yo'naltirilsa, yakuniy natija ancha yuqori bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro grantlardan DXSh asosidagi ijtimoiy loyihalarda foydalanish davlat budjeti yukini kamaytirish, xususiy sektor samaradorligini jalb qilish va ijtimoiy xizmatlar qamrovini kengaytirish imkonini beradi. Biroq bu modelning muvaffaqiyati grant mablag'ining hajmiga emas, balki uning qanday boshqarilishiga bog'liq. Samarali modelda grant loyiha risklarini kamaytiradi, ijtimoiy komponentni kuchaytiradi, shaffof monitoringni moliyalashtiradi va uzoq muddatli barqarorlikka xizmat qiladi.

Grant-DXSh modeli ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishning istiqbolli yo'nalishi bo'lib, u davlat, xususiy sektor va xalqaro donorlar manfaatlarini yagona ijtimoiy natija atrofida birlashtiradi. Buning uchun loyihalarni tanlash mezonlari aniq bo'lishi, risklar adolatli taqsimlanishi, monitoring raqamlashtirilishi, grant tugagandan keyingi moliyaviy barqarorlik oldindan belgilanishi va barcha tomonlar o'rtasida institutsional muvofiqlik ta'minlanishi zarur.

### Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Budnyk, V., Vasylieva, N., Artemenko, A., Shcherbak, V., & Kapelista, I. (2024). Public-private partnerships as a catalyst for sustainable development. Journal of Lifestyle and SDGs Review.
2. Zatonatska, T., Anisimova, O., & Pedchenko, N. (2023). Best practices of the public-private partnership for financing social housing. Naukovi pratsi NDFI.
3. Yakubova, S., Yunusova, S., Shaislamova, N., Murodov, S., Avazov, N., & Shovkatov, N. (2021). The role of public-private partnerships in financing infrastructure projects. E3S Web of Conferences.
4. Dima, C., Dobrea, R., Andreica, C., & Pauna, V. (2021). Analysis of the opportunity to finance investment projects through public-private partnership.
5. Petrukha, N. (2024). Public-private partnership in Ukraine: development prospects and impact on infrastructure rehabilitation. Public Management and Policy.
6. Sobol, T., & Klyueva, A. (2023). Current aspects of the development of public-private partnership in the implementation of socially significant infrastructure projects. Bulletin of

Udmurt University.

7. Petrova, I. (2023). Evolution of the concept of public-private partnership in the 1980-2020. *Economy of Industry*.
8. Fomichev, A. (2025). The role of public-private partnership in stimulating the innovative development of industrial enterprises in the digital economy. *Journal of Regional and International Competitiveness*
9. Kolomoiets, T., Galitsina, N., Sharaia, A., Kachuriner, V., & Danylenko, O. (2021). International experience of public-private partnership in agriculture. *Revista Amazonia Investiga*.
10. Shor, I. (2022). Modern aspects of urban infrastructure development by means of public and private partnership. *Regionalnaya ekonomika. Yug Rossii*.